

MÁTÉSZALKA, A SIKERES VÁROS – IGAZI SIKER-E VAGY CSAK REMÉNYTKELTŐ KITÖRÉSI KÍSÉRLET?¹

(Mátészalka, the Successful City – Is It a Real Success,
or Just a Hoping Breaking Through Attempt?)

BARANYI BÉLA – BALCSÓK ISTVÁN

Bevezetés

A területi tudományok művelői körében meglehetősen elterjedt álláspont, hogy a keleti, s még inkább az északkeleti országrész gazdaságában és társadalmában lejátszódott, illetőleg a jelenben zajló folyamatok kedvezőtlenül hatottak, sőt még ma sem kedveznek a fejlettebb térségekhez történő felzárkózás számára. A régtől fogva meglévő távolságok tovább nőnek, vagy legalábbis konzerválódnak ma is, s a *területi periferizálódás veszélye fenyeget kiterjedt alföldi területeket, nagy és kistérségeket egyaránt*. Ez a körülmény szerepet játszott az Alföld nagyrégió iránti tudományos érdeklődés ébrentartásában, sőt élénkülésében, amit az is jelez, hogy a régióra irányuló vizsgálatok helyet kaptak az MTA hároméves (1997–1999) nagyszabású *Nemzeti Stratégiai Kutatások Programjában* is, „*Új környezeti, gazdasági, települési és társadalmi folyamatok az Alföldön*” címmel. A közkeletű elnevezéssel *Alföld II. Kutatási Programnak* keresztelt projekt keretei között a Debreceni Csoport koordinálása mellett folyt az ún. „*határmente program*”, amelynek komplex – köztük széles körű kérdőíves – vizsgálati az Északkelet-Alföld határ menti területeire és településeire irányultak, s főbb eredményei részben már hozzáférhetőek (Baranyi 1999; Baranyi–Balcsók–Dancs–Mező 1999).

Az Alföld II. kutatási program keretei között végzett másik jelentős tudományos feladat „*A sikeres városok az Alföldön*” című kutatás megkezdése volt, amelyet jórészt Enyedi György akadémikus ez irányú gondolatai inspiráltak. A különböző szempontok és tényezők alapján az MTA RKK ATI négy kutatóhelye által, a rendszerváltást követő időszakban, a gazdasági-társadalmi fejlettségét tekintve sikeresnek ítélt öt alföldi város, illetőleg közvetlen vonzáskörzetükből kijelölt két-két település, Gyula (Kötegyán, Elek), Kalocsa (Foktó, Szakmár), Mátészalka (Jármi, Ópályi), Szeged (Domaszék, Deszk) valamint Szolnok (Tószeg, Besenyszög) közül a Debreceni Csoport a „*Szatmár fővárosaként*” is emlegetett Mátészalka feldolgozását kapta feladatul.

A kutatásba bevont városok kiválasztása egy, a fejlettségi kritériumokat meghatározó sokváltozós statisztikai eljárással történt, kijelölve valamennyi város vonzáskörzetéből egy „magasan fejlett” (Mátészalka esetében Ópályi) és egy „alacsony

fejlett” (Jármir) települést, hogy példájukon keresztül vizsgálható legyen a kiemelt „sikeres városoknak” a közvetlen környezetükre gyakorolt, a sikeresség elemeit továbbadó kisugárzó hatása. A sikeresség okait és tényezőit vizsgáló jelenlegi esettanulmány tehát Mátészalkára és a város agglomerációs övezetében található két településre (Jármira és Ópályira) vonatkozó elemzések eredményeit tartalmazza. A tanulmány a város és a két falu múltját, jelenét és a jövőbeni továbbfejlődési esélyeit a rendelkezésre álló feldolgozások, statisztikai adatok, valamint az Alföld II. kutatási program részeként, az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézetének a Szonda Ipsos segítségével elkészített kérdőíves felmérése és az MTA RKK ATI Debreceni Csoportja által, a települések fejlődését meghatározó intézmények, gazdálkodó szervezetek vezetőivel készített interjúk alapján mutatja be, mintegy bizonyosságát adva annak, hogy a figyelemre méltó *sikeresség ma még Mátészalka esetében is fölöttébb relatív, szigetszerű jelenség*, hatása közvetlen környezetére meglehetősen esetleges. Igazi kitörésről, a helyi gazdasági–társadalmi élet egészét átható „nekilendülésről” még aligha lehet szó.

A *vizsgálatok célja* annak megismerése volt, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján *a fejlődésre leginkább esélyes városok és környezetük valóban fel tudják-e mutatni a töretlen fejlődés jövőbe mutató jeleit, illetve rendelkeznek-e a sikerességet meghatározó alapvető tényezőkkel?* Esetünkben még fontosabbá teszi a kérdések megválaszolását az a tény, hogy Mátészalka még az Alföld egészénél is jóval fejletlenebb térségben mutatja fel a sikeresség ismérveit. Fokozott jelentőséggel bír tehát annak eldöntése, hogy a város csak szűkebb környezetéhez mérten tekinthető-e fejlődőképesnek, vagy az Alföld egészéhez viszonyítva is? Az utóbbi esetben ugyanis képes lehetne a tágabb környezet, az egész szabolcs-szatmár-beregi térség megújulásának elősegítésére.

A sikerről és a sikerességről

A bevezetőben, a „sikerességről” tett megjegyzés kapcsán, ha még röviden is, fontos néhány szót ejteni arról, hogy tulajdonképpen *milyen településeket tekinthetünk sikeresnek, illetve hogyan is kell értelmeznünk a sikeresség – minden bizonnyal relatív – fogalmát?* A „*Mi a siker?*” kérdés titkait keresve, a témával mindeztideig legbehatóbban foglalkozó *Enyedi György* szerint a városok versenye mindig nyerteseket és veszteseket jelent – *a nyertesek a sikeres városok*. Véleményünk szerint – összhangban az előző megállapításokkal – a „*sikeres város*” jelző *azokra a településekre igaz, amelyek a leginkább tudtak és tudnak alkalmazkodni a politikai–gazdasági–társadalmi változások teremtette új helyzetekhez*, vagyis sikeresen válaszolnak a felmerülő kihívásokra.

A *sikeresség* természetesen minden esetben *relatív*, de konkrét adatok alapján mégis mérhető fogalom, és ebben leginkább a statisztikai mutatók, faktoranalízisek és a lakosság véleményét tükröző felmérések és interjúk nyújthatnak segítséget. Egy-egy település fejlődésének dinamizmusát azonban csak akkor lehet igazán jól érzékelni, ha nemcsak korábbi önmagához, hanem szűkebb és tágabb környezeté-

hez viszonyítva is vizsgáljuk az előrelépést – vagy éppen a visszafejlődést. Így jobban megérthetjük a sikeresség okait és körülményeit, emellett pedig a település sikerességének egy újabb mércéjéhez juthatunk: képes-e az adott város fejlődésének pozitív eredményeit közvetíteni a közvetlen környezetében levő többi település irányába, képes-e a saját holdudvarát is dinamizálni, avagy sikeressége csupán önmagára korlátozódó szigetszerű jelenség?

Egy városnak és a környezetének fejlődőképessége, sikeressége számos szempont alapján értékelhető. *Enyedi akadémikus* a siker tíz, egymással szorosan összefüggő tényezőjét említi meg, amelyek együttes jelenléte biztosítja A VÁROS sikerét (*Enyedi 1997, 2–5*). Ezek a következők: 1) A sikeres város képes a gazdasági szerkezet változtatására; 2) A sikeres város szolgáltató szektorában magas az értékű ágazatok aránya; 3) A sikeres várost a tudás-alapú termelés jellemzi; 4) A sikeres városban erős az innovációs képesség; 5) A sikeres városban döntések születnek; 6) A sikeres városban erős és gyarapodó a középosztály; 7) A sikeres város nagy értékű környezetet nyújt és színvonalas közszolgáltatást biztosít, s ez elsődrendű gazdaságfejlesztő tényező is; 8) A sikeres város jól kezeli konfliktusait; 9) A sikeres városnak jelentősek a külső kapcsolatai; 10) A sikeres városban növekszik a jövedelem és a foglalkoztatás.

A város-siker tíz tényezőjét összegezve az tekinthető sikeres városnak, amelyben növekszik az előállított jövedelem, e jövedelem jelentős része helyben marad újrabefektetésre, vállalkozói- és személyi jövedelemre, adók formájában városműködtetésre és fejlesztésre, a személyi jövedelemnövekedésből a lakosság széles rétegei részesülnek, s e gazdasági növekedés nem károsítja a város természeti, épített és kulturális környezetét (*Enyedi 1997, 6*).

A rendszerváltás nyomán kialakuló új körülmények között egyre inkább kiéleződött versenyhelyzetből kiindulva joggal tarthatók azok a városok sikeresnek, amelyek a települések közötti versenyben a győztesek táborába tartoznak. A *siker mércéje tehát a gyors alkalmazkodóképesség mellett a megfelelő érdekérvényesítés, a helyi adottságok minél jobb kihasználása*. Amennyiben az adott település képes megbirkózni ezekkel a feladatokkal, úgy a sikeresség valóban kézzelfoghatóvá válik, és külső jegyekben is megnyilvánul. Ilyennek tekinthető a *hosszú távú és stabil jövedelemnövelés, a népességnövekedés és az ezt kísérő foglalkoztatásbővülés, valamint a nemzetközi és a kulturális szerep erősödése*.

A sikerességnek természetesen nem csupán kifelé megnyilvánuló eredményei, hanem a fejlődést alapjaiban meghatározó tényezői is vannak. Az új körülményekhez való sikeres alkalmazkodást erőteljesen befolyásolja többek között az, hogy az adott településen végbement-e az *ágazati struktúra átalakulása, a gazdasági szerkezetváltás*; és hogy az ennek során fellépő megrázkódtatásokat tudták-e megfelelően kezelni? Fontos kérdés, hogy a szerkezeti váltás során kellően *megerősödött-e a terciér szektor*, és megjelentek-e a terciér tevékenység bizonyos modern elemei, amelyek biztosíthatják a további fejlődést. Az sem mellékes, hogy a gazdasági

ágakban mennyire előrehaladott a versenyképességet biztosító elengedhetetlen innovációs és technológiai váltás.

A gazdasági élet dinamikus fejlődéséhez elengedhetetlenül szükség van a döntéshozó gazdasági hatalom jelenlétére, a város és térségének fejlődését befolyásolni képes megfelelő koncentrációjára, amely felsőbb szinteken is megfelelően képviselni tudja településének érdekeit. Ennek a kellő szintű megléte biztosítékot jelenthet a *gazdasági életnek a mai kor követelményeinek megfelelő, tudás-alapú termelésre történő átállítására*, ami a sikeresség szempontjából kulcskérdésnek számít. A tudás-alapú termelés nem képzelhető el a szükséges *emberi tőke*, a kitermelt *magasan kvalifikált munkaerő*, illetve az ennek megtartására szolgáló minél jobb életkörülmények biztosítása nélkül, és csak az erre kellő figyelmet fordító települések őrizhetik meg továbbfejlődési esélyeiket a jövőre nézve.

A gazdasági élet sikeressége alapvetően befolyásolja a településen élők *életminőségének*, mindennapjainak *alakulását*, mivel ez elszakíthatatlanul erős szálakkal kötődik a *jövedelmek és a foglalkoztatás szintjéhez*, ami döntően a helyi gazdaság teljesítőképességének függvénye. Ezek a tényezők pedig meghatározzák a *helyi társadalom szerkezetét és összetételét*; hatással vannak többek között a polarizáltság, a jövedelmi különbségek mértékére, valamint arra, hogy kialakulhat-e egy erős, a változásokat továbbvinni akaró és támogatni képes, *helyi öntudattal rendelkező középosztály*. Ezért fontos kérdés, hogy *milyen irányba hatnak a környezeti és anyagi, ezeken keresztül pedig az életkörülmények változásai*: támogatják-e ezeket a folyamatokat, vagy éppen az ellentétes irányba hatnak? A helyi önkormányzatoknak abban van óriási szerepe, hogy milyen hatásfokkal képesek kezelni a környezeti változások folyamán fellépő *negatív externáliákat* (környezetszennyezés, a közlekedés és tömegközlekedés problémái stb.), mert ez a jövőben mindinkább meghatározó tényezővé válik a lakónépesség megtartásának, illetve gyarapításának tekintetében.

A városon belül jelentkező tendenciák mellett *figyelmet kell fordítani a város és környéke külső kapcsolatrendszerének ápolására, fejlesztésére*. Ez egyaránt vonatkozik a legszűkebb és a legtágabb (a határokon túlnyúló) környezettel való harmonikus együttműködésre (közös beruházások, oktatás, turizmus stb.). Az informatika rohamos fejlődése miatt nem lehet sikeres az a település, amelyik nem tud hatékonyan hozzákapcsolódni a nagyobb innovációs központokhoz. Ez azonban csak akkor következhet be, ha biztosítani tudják az információk szabad és gyors áramlását; tehát az elektronikus elérhetőséget is a lehető legmagasabb szintre kell fejleszteni, hogy minél zavartalanabb legyen a kapcsolattartás a központi hatalommal, és minél gyorsabban lehessen reagálni a változásokra.

Múlt és jelen, avagy a kialakult helyzet főbb jellemzői

Mátészalka Magyarország északkeleti részén, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a történelmi Szatmár vármegye nyugati határán, a Kraszna nyugati partján helyezkedik el. Természetföldrajzilag a magasabban fekvő homokdombos Nyírség

és a mélyebben fekvő vizenyős, lápos területekkel tarkított Szatmári-síkság határán fekszik. A 960 hektár belterületű (külterülete mintegy 3200 hektár), közel 20 ezer lakosú várost „*Szatmár fővárosaként*” is emlegetik. Nem minden alap nélkül, hiszen *Mátészalka* 1920 és 1950 között a megcsonkolt Szatmár-Bereg-Ugocsa vármegye székhelye volt, és ma az öt övező hozzávetőleg 85 ezer lakost számláló *kistérség valóságos gazdasági és kulturális központja, a megye második legnagyobb városa*. Ennek megfelelően számos közhivatal működik a településen (városi bíróság, ügyészség, rendőrkapitányság, körzeti földhivatal, állat- és növényegészségügyi szolgálat, tisztiorvosi hivatal, vám- és pénzügyőrség), melyek hatásköre jóval túlnyúlik a város határain. Ugyanez mondható el a közelmúltban felújított és korszerűsített 485 ágyas területi kórházról és a több mint 2000 diákot befogadó négy középiskoláról is.

A decentrum funkciók betöltésére és a kiemelt térségi feladatok ellátására tökéletesen alkalmassá teszi nagyon kedvező földrajzi fekvése. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye északkeleti–délnyugati tengelyén elhelyezkedő város régtől fogva fontos szerepet játszott az északi és a keleti irányú forgalomban. Területén öt vasútvonal, valamint két főközlekedési és több mellékútvonal található. Emellett gazdaság- és településföldrajzi pozícióját nagymértékben erősíti a határközeli fekvés. Románia 30 kilométer távolságra, Ukrajna pedig mintegy 50 kilométernyire érhető el közforgalmi határátkelőhelyen keresztül.

Igen előnyös földrajzi fekvése akkor válik még szembetűnőbbé, ha megvizsgáljuk a sajátos megyei településszerkezetben elfoglalt helyét. Szabolcs-Szatmár-Bereg településhálózatát a közepes és az aprófalvak nagy száma jellemzi, párosulva a külterületek még mindig magas arányával. Ugyanakkor *1969-ig nem beszélhettünk a megyében városhálózatról*, mivel addig az egyetlen városi rangú település a megyeszékhely Nyíregyháza volt. Jó két évtizedig a 10–13 ezer lakosú járásszékhelyek jelentették csak a városhálózat egy-egy lehetséges láncszemét a megyében. Végül 1969-ben kapta vissza egykori városi rangját *Mátészalka*, majd 1970-ben *Kisvárda*, 1973-ban pedig Nyírbátor nyerte el a városi címet. Napjainkig is ezek a települések tekinthetők *középfokú megyei központoknak*, és hozzájuk zárkózott fel időközben *Fehérgyarmat*, *Tiszavasvári*, *Vásárosnamény* és *Záhony*.

A városok számának rohamos gyarapodása azonban csak a rendszerváltás után indult meg – erre a rangra emelve néhány olyan települést is, amelyek de facto ma sem tekinthetők annak (*Baktalórántháza*, *Máriapócs*, *Ibrány* stb.). Mátészalka esetében azonban ez a megállapítás nem áll fenn már csak azért sem, mert a *Debrecen–Nyíregyháza–Záhony* tengely mellett kialakult *Nyírbátor–Mátészalka–Fehérgyarmat erővonal* központi településévé vált.

A jelenlegi város helyén már a X–XI. század óta található egybefüggő lakott terület, bár a kora középkorban ez még két falura, *Mátéra* és *Szalkára* tagolódott. A települések 1268-ig a király birtokában voltak, és eladományozásuk után nem sokkal már jelentős lakott helynek számítottak, különösen az 1270-es években megkaptott csütörtöknap *vásártartási jog* révén. A kedvező földrajzi, a városvonalak

menti vagy ahhoz közeli fekvés miatt gyorsan fejlődött Szalka. Az 1380-as évek eleje és az 1560-as évek között már megmutatkoztak a *mezővárosi fejlődés jelei*, de csak *1498-ban nevezi egy oklevél Szalkát oppidumnak* (más források szerint a korabeli iratok alapján *már 1408-tól mezővárosi rangot kapott*). Ezt a fejlődést az ország három részre szakadása és az ezt követő zűrzavaros időszak akasztotta meg – csaknem véglegesen. 1705-ben ugyanis mindössze öt embert találtak a településen, 1786-ban (az első hivatalos népszámlálás idején) viszont már 1325 lakost számoltak össze.

Az igazán látványos fejlődés a *XIX. század végétől, a dualizmus időszakában felgyorsuló urbanizációs folyamatok* eredménye, mindenekelőtt a század utolsó negyede volt sikeres korszaka a városnak. Ez volt a *polgári városiasodás időszaka*, amikor a *település lakossága megháromszorozódott, és ebben az időben nyerte el mai arculatát is*. Ekkor épültek ki a város életében máig jelentős szerepet játszó vasútvonalak, korszerű mezőgazdasági gyártelep létesült, és ezek nyomán dinamikus fejlődött a mezőgazdaság és a kereskedelem. *Jól jelzi a település sikerességét az a tény, hogy a mai Magyarország területén elsőként itt indult meg 1888-ban a közcélú villamosenergia-szolgáltatás.*

A „látványos fejlesztések negyedszázada” megismétlődött akkor is, amikor *Mátészalka* kényszerűségből az anyaországtól elszakított Nagykaroly helyett *1923 és 1940*, majd pedig *1945 és 1950 között* – a trianoni békekötés következtében – a *megcsonkult Szatmár, Bereg és Ugocsa vármegyék székhelye* volt. A második világháború utáni évek nagyszabású közigazgatási átszervezései, illetőleg a megyerendszer át- és újrászervezése nyomán *Szabolcs-Ung és Szatmár-Bereg-Ugocsa megye 1950. március 15-én, Nyíregyháza székhellyel, Szabolcs-Szatmár néven egyesült*. Ezt követően azonban jelentős visszaesés következett: *Mátészalka elvesztette városi rangját, és járási szerepkörű nagyközségként funkcionált egészen 1969-ig*. Az ekkor ismételt megszerzett városi jogállás újabb jelentős lökést adott a település fejlődésének. Az akkoriban indult és a rendszerváltásig töretlenül tartó erőteljes és eredményes városfejlesztő tevékenység a lakosság és a külső szemlélő számára egyaránt egyértelmű volt, ahogyan azt az 1981-ben elnyert Hild János emlékérem is bizonyítja.

A megújult településföldrajzi szerepkör a város gazdasági életére is jótékony hatást gyakorolt, különösen az 1970-es évek ipartelepítési programjának köszönhetően. *Ekkor alakították ki* – az országos tendenciát évekkal megelőzve – *azt az igényeknek megfelelően közművesített ipartelep*, amely megfelelő alapul szolgált a mai ipari park létrehozásához. A terület kiválasztásánál már akkoriban figyelembe vették a környezetvédelmi követelményeket, a városrendezési szempontokat, illetve a terület bővítési és továbbfejlesztési lehetőségeit.

A mintegy 100 hektáros ipartelep gyorsan benépesítették az akkori – főleg budapesti központú – állami nagyvállalatok: jelentős telephellyel rendelkezett az *ERDÉRT*, itt volt a *Szamos menti Állami Tangazdaság* központi telephelye, és igen számottevő beruházások keretében települt ide a *Szatmár Bútorgyár*, a *Budapesti*

Finomkötöttáru Gyár és a Magyar Optikai Művek (csak ez az üzem mintegy 1500 főt foglalkoztatott) egy-egy gyáregysége. Az 1970-es évtized végén nekilendült ipar egészen a rendszerváltásig *prosperált*, de *a rendszerváltással együtt járó szervezeti és szerkezeti átalakulás* gyakorlatilag valamennyi üzemet maga alá temette, és ezt a *visszaesést csak nehezen tudja kiheverni a város*, hiszen máig ható súlyos következményei vannak (munkanélküliség stb.).

Ha egy város sikerességét annak alapján mérjük, hogy képes-e eredményei folytán gyarapítani a népességét, akkor Mátészalka nem pályázhatna erre a címre. 1990-ben 19 069 fő, 1994-ben 18 386 fő, 1998. január 1-én pedig 18 191 fő volt a város lakónépessége, vagyis nyolc év alatt 4,6%-os volt a visszaesés, ugyanakkor a megye más városaiban 1,3%-os volt a csökkenés, a megye egészére pedig a stagnálás volt a jellemző. Az 1000 lakosra számított *természetes szaporodás üteme folyamatosan* csökkent (értéke 1990-ben 4,2, 1994-ben 1,8 fő), 1997-ben már – igaz szerény mértékű – *természetes fogyást* (-0,5) figyelhetünk meg. A népesség korcsoportonkénti megoszlása azonban még mindig kedvezőnek mondható: a *munkaképes korosztály aránya* mintegy 8%-kal haladja meg a megyei átlagot (73,6%), a 60 éven felülieké pedig 5%-kal marad alatta (12,7%). Ebben, a népesedési szokásokat ismerve valószínűleg nagy szerepet játszik a jelenleg mintegy 6%-ra tehető roma etnikum is.

A népességcsökkenést azonban mindenekelett az *erőteljes elvándorlás* okozza, mivel az 1000 lakosra vetített vándorlási különbözet értéke 1990-ben -14,3, 1994-ben -8,6, 1997-ben pedig -15,2 fő volt. Mindez akkor válik különösen figyelemreméltóvá, ha hozzátesszük, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg 1997-es mutatója mindössze -0,9 ezrelék. Az elvándorlásnak számos tényezője van: a környező falvakban alacsonyabbak a telek- és ingatlanárak és valamivel olcsóbb a megélhetés. Az egyik legfontosabb tényező éppen a város fejlődésére, illetve annak a közvetlen környezetére való kisugárzására vezethető vissza.

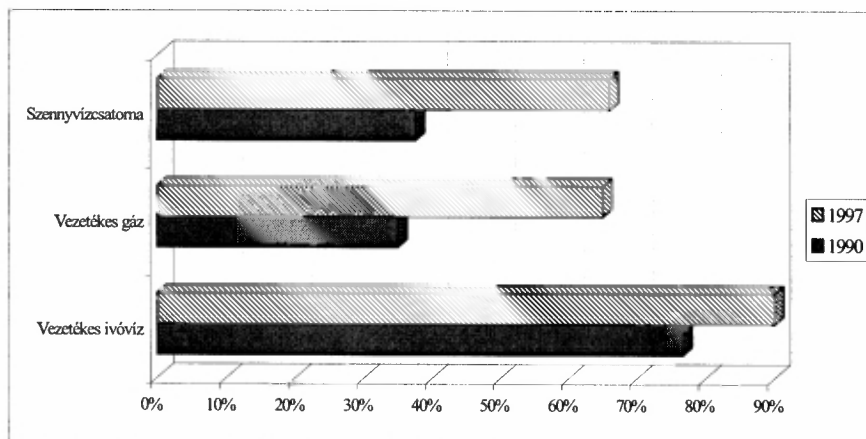
Ezek a kisebb településeken szinte minden megvan (infrastruktúra, szolgáltatás stb.), ami a városi létformát jellemzi, és az utóbbi évtized fejlesztései nyomán *néhány településen már megközelítették, bizonyos területeken pedig túl is haladták a városban tapasztalható szintet*. Ez a megállapítás nemcsak a kommunális infrastruktúra jelenlegi kiépítettségére igaz, hanem a háztartási- és elektronikai eszközökkel való ellátottság esetében is ugyanez mondható el. Ezért nem tekinthető meglepő eredménynek, hogy a kérdőíves felmérés alapján Jármban a megkérdezettek mintegy 11%-a, Ópályiban pedig egynegyede az elmúlt tíz évben költözött a településre a megyén belülről, döntően a közeli városból. A fentebbi tényezőkön túl tovább erősítheti a folyamatot, hogy a jó közlekedési kapcsolatok miatt Mátészalka térségi szerepű intézményei is gyorsan elérhetőek. *A meglévő munkahely megtartását sem veszélyezteti a kiköltözés*, mivel a Jármban élőknek átlagosan fél órát kell utazniuk naponta egy mátészalkai állás esetében, az ópályi lakosoknak pedig átlagosan alig 17 perc kell ahhoz, hogy beérjenek a városba (a mátészalkai átlagérték 39 perc, de ebbe bele kell érteni a távolsági ingázókat is, akik esetében ez az időtartam több órára is növekedhet).

A lakásállományt és annak szerkezetét vizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy a város lakásainak száma hullámvölgyben ugyan, de gyarapszik. 1990-ben 6228 lakás szerepelt a nyilvántartásban, és 139 lakás épült az év folyamán. 1994-re az értékek 6507-re illetve 28-ra módosultak, 1997-ben pedig 6740 volt a lakások száma, az újonnan épülteké pedig 60. Ebben a tekintetben tehát úgy tűnik, a város már túljutott a rendszerváltás okozta hullámvölgyön, és ismét érzékelhető fejlődést mutat. Ennek (és a népességcsökkenésnek) köszönhetően a *100 lakásra jutó lakosok száma* az 1990-es 304-ről 1997-re 270 főre mérséklődött, vagyis a megyei átlagot meghaladó értékről a megyei átlag alá csökkent (291 illetve 276 fő volt az érték a megfelelő években a megye egészét tekintve).

A lakások átlagos nagysága nem sokat változott, döntően két- vagy háromszobás lakások épültek és épülnek. Az *infrastrukturális ellátottság* azonban öröndetesen *növekszik* az utóbbi tíz évben, és nemcsak a városban, hanem a környező településeken is (az ivóvíz-ellátás kivételével szinte minden nagyobb beruházás erre az időszakra esik a falvakban). A *gázvezetékek-hálózat hossza* 69,6 km-ről 76,5 km-re bővült 1990 és 1997 között, a bekapcsolt fogyasztók aránya pedig 35%-ról 65%-ra emelkedett. A *vezetékes ivóvíz-szolgáltatásba* bekapcsolt lakások aránya 76,7%-ról 90%-ra; míg a *szennyvízcsatorna-hálózatba* bekötött lakások aránya 37,6%-ról 66%-ra növekedett a fent említett időintervallumban. A *burkolt belterületi utak aránya* szintén folyamatosan emelkedik, 1994-ben 78,6%, 1998-ban 81,4% volt a részesedésük. A *kommunális hulladék elhelyezése* jelenleg még nem megoldott, de a tervek között szerepel egy korszerű regionális hulladéklerakó megépítése, amely jelentősen enyhítene a természeti környezetet veszélyeztető problémán (1. ábra).

1. ÁBRA

A kommunális infrastruktúra-hálózatokba bekapcsolt háztartások aránya
Mátészalkán
(Ratio of Households Connected to the Communal Infrastructure Network
in Mátészalka)

Forrás: KSH 1998.

Az egészségügyi infrastruktúra a racionalizálási törekvés mellett töretlenül fejlődik: az 1996-ban befejezett kórház-rekonstrukció (modern laborokkal, diagnosztikai egységgel és sebészeti műtővel, valamint hotelszárnnyal bővült) után az intézmény csaknem teljes körű alapszolgáltatást és speciális szolgáltatásokat is nyújt a vonzáskörzetébe tartozó mintegy 88 ezer ember számára, a keleti országrész átlagánál magasabb színvonalon. A kórházi ágyak száma a kilencvenes évek közepén tapasztalt emelkedés után az országos trendnek megfelelően csökkent (1990-ben 414, 1997-ben 402 darab), a kihasználtság pedig az erőteljes csökkenés után ismét növekszik (1990: 82,7%, 1994: 72,4%, 1997: 73,6%).

A városban négy középiskola működik, és a pénzügyi okokból bekövetkezett leépítések, összevonások ellenére sikerként könyvelhető el, hogy nem csökkent az oktatás színvonala (a Baross László Mezőgazdasági Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola az ország élvonalába tartozik). Fokozatosan bővült a tantermek száma (1990: 47; 1997: 60). A szakmunkásképzés térvesztése ellenére a nappali tagozatos tanulók létszáma tartósan 3000 körül alakul. Ugyanakkor a kérdőíves vizsgálat tapasztalatai alapján a mátészalkai átlagos képzettségi szintje a legalacsonyabb a vizsgált öt alföldi város (Gyula, Kalocsa, Mátészalka, Szeged, Szolnok) között, vagyis a képzett szakemberek nagy része nem marad a városban.

Az idegenforgalom lehetőségeit tekintve hullámzó fogadóképesség a jellemző. A rendszerváltás utáni óriási visszaesés után a kilencvenes évek közepétől megkezdődött a kereskedelmi szálláshelyek bővülése, de az 1990-es szintet még nem sikerült elérni sem ebben a tekintetben, sem az idelátogató vendégek számát nézve. 1990-ben 365 férőhelyen 7384 turista (ebből 2011 külföldi) összesen 37 049 vendégéjszakát töltött a városban, 1994-ben viszont a 78 férőhelyen mindössze 868 vendéget (ebből 637 volt külföldi) regisztráltak, a vendégéjszakák száma pedig 2403-ra csökkent. 1997-re a férőhelyek száma 123-ra bővült, és az idelátogatók száma jelentősen emelkedett (1718 főre, ebből 294 fő volt a külföldi), és a vendégéjszakák tekintetében is ugyanez mondható el, miután 4917-re nőtt ez az érték. Érdeemes figyelmet fordítani arra, hogy a rendszerváltás óta csaknem tizedére esett vissza a külföldiek száma, és az arányuk 27,2%-ról 17,1%-ra csökkent.

A város gazdasági életében szintén nagy változások zajlottak le az utóbbi tíz évben, főként a tulajdonformát és a foglalkoztatási szerkezetet tekintve. A korábban tisztán állami tulajdonú vállalatok helyett napjainkra itt is a magánvállalkozások, ezen belül döntően az egyéni vállalkozások túlsúlya lett jellemző. 1994-ben 111 jogi személyiségű (2 vállalat, 100 gazdasági társaság és 9 szövetkezet) és 144 jogi személyiség nélküli gazdasági szervezetet tartottak nyilván, az egyéni vállalkozások száma 1313 volt. 1997-re a jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma már 178-ra emelkedett (9 vállalat, 155 gazdasági társaság, 7 szövetkezet), a jogi személyiség nélkülieké pedig 1162-re módosult, beleértve a számukat tekintve csökkenést mutató 983 egyéni vállalkozást is.

Az adatok tanúsága szerint az egyéni vállalkozások többsége a szolgáltatásban és a kereskedelem területén működik. 1997 elején a működő vállalkozások döntő többsége

a szolgáltató szektorban működött (78,2%), ipari és építőipari tevékenységet 18,7%-uk folytatott, míg a mezőgazdasági vállalkozások aránya 3,1% volt (ez a szám kb. 3000 egyéni gazdálkodót takar). Jól alátámasztja ezt a következő adatsor: 1990-ben 89 kiskereskedelmi üzlet volt a városban. 1994-re ezek száma 410-re emelkedett, majd – párhuzamosan az egyéni vállalkozások számában történt visszaeséssel – némi csökkenést követően 1997-ben 383-at regisztráltak. Hasonló bővülést figyelhetünk meg a vendéglátóhelyek esetében: 1990-ben mindössze 18 volt a városban, 1997-ben pedig már 96 ebben az üzletágban tevékenykedő vállalkozásról beszélhetünk. Jelentősen bővült a pénzügyi szolgáltatások köre is: 1997-ben 5 pénzügyintézet és 6 biztosítótársaság volt jelen a városban.

A *mezőgazdaság és az ipar* tekintetében meglehetősen vegyes a kép az elmúlt éveket tekintve. A sikerek mellett számos probléma nehezíti a továbbfejlődést. 1990-ben még 34 telephelyen (ebből 26 volt ipartelep) 4940 fő volt a foglalkoztatott munkaerő létszáma, 1994-re azonban a telepek száma 24-re csökkent, a foglalkoztatottak száma pedig 2644 főre esett vissza. Ebben jelentős szerepet játszott a szocialista nagyvállalatok tönkremenetele mellett az egykori mezőgazdasági nagyüzemek csődje is. Ekkor jelentős mértékben *megnőtt a munkanélküliség*, egyes időszakokban 30% körüli szintig emelkedett. Csak a sikeres privatizáció jelenthette kiutat az egyre nehezebbé váló helyzetből, és a város ezen a téren kétségkívül jó eredményeket tudott felmutatni.

Sikerült – különösen a *Carl Zeiss Hungária Optikai Kft.* személyében – tőkeerős, fejlesztésekre képes, stabil nyugati piacokkal rendelkező cégeket bevonni a folyamatba. Ennek eredményeképpen 1997-ben a 23 ipari telepen már 3111 munkavállaló számára biztosítottak álláslehetőséget (a fejlődés döntően a Zeissnek köszönhető, mivel a 300 fős induló létszám napjainkra 1000 fölé emelkedett). Az ezer főre jutó ipari foglalkoztatottak száma így Mátészalkán 159 főre emelkedett, ami megyei viszonylatban is magasnak számít, csupán Kisvárdán magasabb ez az érték.

Igen sokat árulnak el Mátészalka valós gazdasági-társadalmi helyzetéről és súlyáról annak az összesített rangsorrend-vizsgálatnak az eredményei, amelyek 13 kiválasztott fontosabb statisztikai mutató értékein alapuló számításokból születtek. A KSH, illetőleg a Tstar 1994. és 1997. évi adatbázis segítségével, az ún. rangszámítás módszerével elvégzett értékelés nemcsak a kialakult helyzetet, hanem az 1994–1997 közötti elmozdulást is jól tükrözi. Igaz ugyan, hogy az összesített átlagok szerint három év alatt valamelyest romlott Mátészalkának az országos rangsorban elfoglalt pozíciója, miután a több mint 3100 település sorában a 646. helyről a 694-re „csúszott vissza” a város, a gazdasági fejlettség szintjét jellemző egyes mutatókat tekintve azonban már lényegesen kedvezőbb kép rajzolódik ki (*1. táblázat*). A munkanélküliek, a gépkocsik, a lakásépítések, az egyéni vállalkozások, a jogi személyiségű gazdasági szervezetek és a kiskereskedelmi boltok 1000 főre számított arányát tekintve ugyanis Mátészalka jelentős mértékben javította pozícióját a települések országos rangsorában.

Az egyéb mutatókat illetően sem túlzottan rossz a város helyzete, eltekintve a már jelzett, „speciálisan” szabolcs-szatmári demográfiai jelenség, különösen a vándorlási különbség kedvezőtlen alakulásától. Nehezen magyarázható a természetes szaporodás jelentős visszaesése is. Jóllehet Mátészalka nem került be ugyan a legjobb pozíciójú 625 település közé, attól kissé elmarad, de összességében a város helyzete így is kedvezőnek tekinthető.

1. TÁBLÁZAT

Mátészalka pozíciója és annak változása a települések országos sorrendjében a rangszámítás módszerével készült 13 fontosabb mutató összesített értéke alapján
(*The Position and Change of Mátészalka in the Order of the Settlements in Hungary by the Methodology of Rank Computation based on the Aggregated Value of the 13 Main Indicators*)

Mutató neve	Mátészalka helye a települések országos sorrendjében		Változás 1994–1997
	1994	1997	
1. Lakónépesség	68	71	-3
2. Természetes szaporodás	636	951	-315
3. Vándorlási különbség	2079	2633	-554
4. Munkanélküliek aránya	2054	1777	277
5. Gépkocsik aránya	334	142	192
6. Telefonok aránya	139	371	-232
7. Lakásépítés	1264	1071	193
8. Csatornázottság	113	234	-121
9. Egy adófizetőre eső nettó jövedelem	254	315	-61
10. Egyéni vállalkozások aránya	439	400	39
11. Jogi sz. gazdasági szervezetek	527	465	62
12. Általános iskolai tanulók aránya	318	444	-126
13. Kiskereskedelmi boltok aránya	168	144	24
Átlagosan	646	694	-48

Forrás: KSH. Készült dr. Csordás László számításai alapján.

Az 1990-es évek végére az egész magyar önkormányzati rendszerre hatalmas súllyal nehezedő *pénzügyi gondok* elől azonban ez a város sem bújhatott el, és a régióban található legtöbb településhez hasonlóan az önhibáján kívül nehéz helyzetben lévő önkormányzatok népes táborához tartozik már évek óta. Ez azt jelenti, hogy külső segítség nélkül nem tudja megőrizni a működési egyensúlyt, illetve nem képes ellátni a számára kötelezően előírt feladatokat (intézmények működtetése stb.) sem. Emiatt 1999-ben Mátészalka és térsége települései 227 millió forintos „önhikis” pályázatot nyújtottak be a kormányzathoz, és az előrejelzések szerint erre rákényszerülnek majd az elkövetkező években is. Mindez azt jelenti, hogy a város továbbra sem vállalhat plusz feladatokat, és a saját erőből történő fejlesztések lehetőségai szintén erősen korlátozottak.

Mátészalka „holdudvara”: Ópályi és Jármí

Mátészalka agglomerációs övezetébe tartozó, attól északi irányban mindössze 3 km-re fekvő, a „magasan fejlett községek” csoportjába sorolt Ópályi a Szatmárisíkságon (a Nyírség és az Ecsedi-láp határán), Nyíregyházától kissé ÉK-re, a Kraszna partján található. Közlekedés-földrajzi helyzete viszonylag jónak mondható, területén áthalad a Mátészalka–Záhony vasútvonal, és közúton is jól megközelíthető a 49-es útról Mátészalkánál leágazó alsóbbrendű úton. A falu neve először 1294-ben tűnik fel okleveleinkben, és a következő évszázadokban meglehetősen viharos a története. Hovatartozása is többször változott: a XV. századtól általában Szabolcs vármegyéhez sorolták, de az 1500-as évek elejétől a XVII. század végéig a szatmári várhoz tartozott. A pusztítások miatt többször került sor jelentős szláv népelem betelepítésére (a XVI. és a XIX. században). 1856-ban egy hatalmas tűzvész során a református templom kivételével gyakorlatilag az egész település megsemmisült, de az 1911–13-as névtárak szerint már újból 1972 lakosa volt.

A község népességszáma több évtizedre visszamenőleg folyamatosan emelkedik, és ez szinte kizárólag a természetes szaporodás pozitívumának (a születések száma meghaladja a halálozásokét) köszönhető, a ki- és beköltözések száma megközelítőleg azonos. 1990-ben 2851, 1997-ben pedig 3038 fő volt a falu lakónépessége. A korcsoportonkénti megoszlást tekintve a településen magas (26%) a fiatalok aránya, és ez – valamint a természetes szaporulat – leginkább a roma etnikum magasabb arányával hozható összefüggésbe. Nagyrészt az utóbbiak miatt nem vált Ópályi Mátészalka alvótelepülésévé.

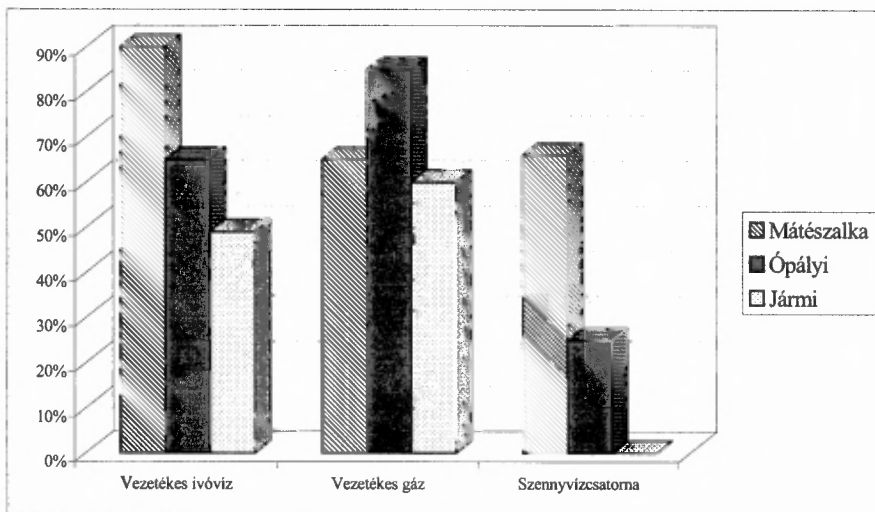
Az elmúlt néhány évben igen jelentős infrastrukturális beruházások történtek, melyek során csaknem 100%-osan kiépült a villany-, víz-, gáz- és csatornahálózat, illetve valamennyi belterületi utat burkolttá tették. Az európai színvonalhoz mérhető évtizedes lemaradásokat azonban sem itt, sem Jármiben nem sikerült ilyen rövid idő alatt pótolni, ahogyan az a hálózatokra csatlakozó lakóházak arányából is kitűnik. 1997-ben a 853 darab lakás 65%-a volt ellátva vezetékes ivóvízzel, 85%-a vezetékes gázzal és 65%-a telefonnal, a szennyvízcsatorna-hálózatba pedig 25% volt bekötve (2. ábra). A település rendelkezik óvodával és általános iskolával, valamint itt található a mátészalkai Baross László Mezőgazdasági Szakközépiskola egyik gyakorlótelepe és gazdasága.

Ópályi mezőgazdasági település, ipara egyáltalán nincs. Ezért nehezedett óriási súllyal a falura a földtulajdon rendezetlensége a Mátészalkával és Kocsorddal közös termelészövetkezet felbomlása után (az ügy végére csak 1999-ben került pont), mivel a magas munkanélküliséget csak a ma még igen gyér mezőgazdasági vállalkozások szoríthatják vissza elviselhetőbb szintre. A településen 1997-ben 15 társas és 107 egyéni vállalkozás működött, a kiskereskedelmi boltok száma 19, a vendéglátóhelyek száma pedig 8 volt.

2. ÁBRA

A kommunális infrastruktúra-hálózatba bekapcsolt háztartások aránya a vizsgált településeken 1997-ben

(Ratio of Households Connected to the Communal Infrastructure Network in the Examined Settlements in 1997)

Forrás: KSH 1998.

A vizsgálat céljaira Mátészalka környezetéből kiválasztott másik falu, Jármí az ÉK-Nyírségben, a megyeszékhelytől mintegy 52 km-re keletre, Mátészalkától pedig csupán 5 km távolságban nyugatra fekvő, eredetileg két út találkozásánál kialakult település. Közlekedési helyzete kielégítő: vasútvonala nincs, de közúton a 49-es út révén könnyen elérhető. Első említések (1325-ben) még Járomtelke néven szerepelt, és a Karásziak birtokaként tüntetik fel. Később az akkor még két településből álló Mátészalka része lett, majd többszöri birtokosváltást és óriási pusztításokat ért meg. Mátészalkához hasonlóan 1701-re gyakorlatilag elnéptelenedett, és 1716-ban is mindössze 3 zsellér és egy özvegy élt az akkori „faluban”. Ezután azonban 700 fő környékén állandósította népességét: 1870-ben 733-an lakták, az 1911–13. évi névtárak alapján pedig 702 fő volt a lakosok száma.

A népesedési folyamatok azóta kedvezőbbekké váltak. A település 1970 óta lassan, de biztosan növeli lakosainak számát (1990-ben 1186, 1997-ben pedig 1214 fő volt a lakónépesség). A természetes szaporulat Ópályihoz hasonlóan magas (a születések száma megközelítően kétszeresen múlja felül a halálozásokét), és a népesség korcsoportos megoszlása ugyancsak kedvezőnek mondható. Különbség mutatkozik viszont a migráció tekintetében, mivel itt a kitelepülők száma meghaladja a beköltözőkét, vagyis Mátészalkához hasonlóan negatív a vándorlási különbözet.

Az infrastruktúra általános fejlettségi szintje közepesnek minősíthető, 1997-ben nem érte el az Ópályiban megfigyelhető kiépítettséget. Különösen igaz ez a vízmű-ellátottság területén, mivel a vezetékes ivóvíz-szolgáltatásba a 459 darab lakás

mindössze 49%-a volt bekapcsolva, a szennyvízhálózat pedig még nem épült ki. Jobb volt a helyzet a vezetékes gázzal és a telefonnal való ellátottság területén, mivel itt 60 illetve 59%-os értékeket figyelhettünk meg. A belterületi utak itt is teljes mértékben burkoltak. A közintézményekkel való ellátottságra nem lehet panaszkodni. Az 1997-es esztendőben kezdődött meg a tanuszoda építése (azóta már átadták), továbbá a lakók rendelkezésre áll egy óvoda, egy általános iskola, egy könyvtár és egy művelődési ház is.

A település lélekszámahoz viszonyítva magas a gazdasági társaságok száma, és tevékenységi körük összetettebb, mint az Ópályiban működő vállalkozásoké. A 7 kft. és 2 bt. mellett 39 egyéni vállalkozás működött a településen 1997-ben. Legtöbbjük (szám szerint 18) itt is kereskedelmi tevékenységet folytatott, 10 volt a mezőgazdasági vállalkozások száma, 9 folytatott szolgáltató tevékenységet, míg 2 ipari jellegű volt. A faluban ebben az évben 21 kiskereskedelmi bolt működött, és 6 vendéglátó egység valamint egy melegkonyhás üzlet állt a lakosság és az idelátogatók rendelkezésére. A némileg összetettebb gazdasági élet ellenére Ópályihoz hasonlóan a munkanélküliségi ráta szintén a Mátészalka térségében ez idő tájt tapasztalható 22%-os szint körül mozgott, bár néhány százalékponttal alatta maradt.

A Mátészalkára és a közvetlen környezetére az utóbbi évtizedben jellemző fejlődés tehát nem volt töretlen, és nem mentes az ellentmondásoktól sem. Az ország gazdasági-társadalmi és politikai változásai ezt a térséget sem kerültkék el, és az átalakulás viharai és nehézségei az eredmények mellett sok ember életében jelentettek olyan törést, amelynek következtében nem feltétlenül látják sikeresnek városukat. A fejlődés, a sikeresség kérdésének megítélése azonban nemcsak a „kisemberek” esetében ellentmondásos, hanem – ahogyan az a kérdőíves felmérés elemzéséből és az elkészített interjúkból utóbb kiderül – általában véve a térség lakossága és minden társadalmi rétege többségét illetően is.

Vélemények egyetlen kérdésről – tanulságos interjúk tanúságai

A kutatás keretében végzett kérdőíves felmérés alapján a három településen eléggé megosztott a lakosság abban a tekintetben, hogy valóban tapasztalható-e érdemi, a számukra is érzékelhető fejlődés. Hasonló tapasztalatok születtek a kérdőíves felméréshez kapcsolódó személyes interjúk felvétele során is. Az interjúalanyok, polgármesterek, a közelet és a gazdasági-társadalmi élet képviselői szinte kivétel nélkül megfogalmaztak néhány komoly kételyt ezzel a kérdéssel kapcsolatban. Különösen igaz ez Mátészalka esetében, ahol a megkérdezettek általában ugyan látnak fejlődést, de úgy érzik, hogy az előrehaladásnak nem megfelelő az üteme, illetve a város nem feltétlenül azokon a területeken fejlődik, ahol arra a leginkább szükség lenne (3. ábra).

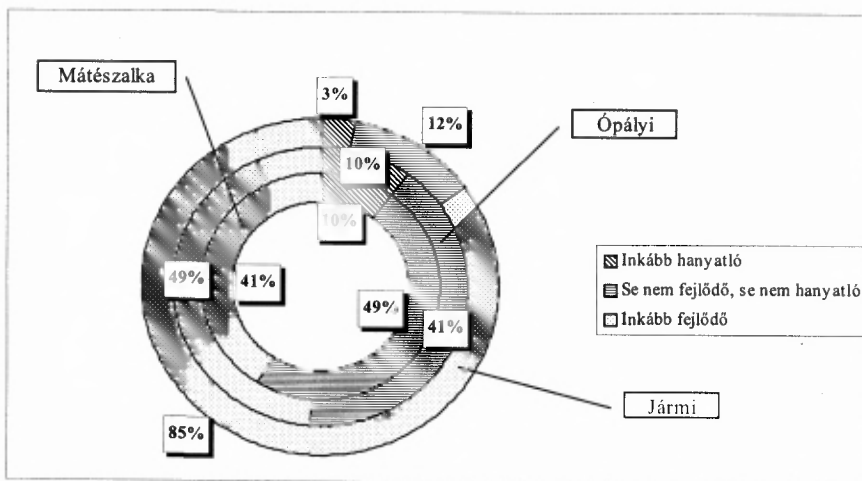
Meglehetősen heterogén az önkormányzati testület munkájának megítélése. Abban mindenki egyetértett, hogy a településen tradicionálisan (politikai rendszertől függetlenül) aktív, a városért tenni akaró és tenni is tudó városvezetés működött. Arról azonban már megoszlanak a vélemények, hogy a település ennek köszönheti-e

leginkább a sikereit, és hogy mindenkor kihasználták-e a városban és környezetében rejlő adottságokat. *Nem volt egyetértés abban a tekintetben sem, hogy a lakosság érzékeli-e a település fejlődését, és hogy a települési és a természeti környezet a helyiek számára valóban a mindennapokban tapasztalhatóan előnyös irányba változott volna. A megkérdezettek véleménye szerint (kivéve az önkormányzati tisztviselőket) a város fejlődését igazából csak egy szűkebb réteg érzékeli és ismeri el; a többség azonban közömbös, vagy kissé talán elégedetlen is.*

A sikeresség megítélésének alapvetően két oka van: *egyrészt a sikerességet nehezebb észrevenni, mint a kudarcokat, és a sikerekhez hozzászokva az emberek előbb-utóbb ezt az állapotot tekintik természetesnek. Ilyen körülmények közepette pedig sokkal nehezebb eredményeket felmutatni. Másrészt az újbóli várossá nyilvánítás (vagyis 1969) és a rendszerváltás közötti időszakban viharos fejlődés ment keresztül az élet minden területén (életkörülmények, munkalehetőségek), és a megye leggyorsabban fejlődő városa címért volt versenyben a megyeszékhellyel. A lakosság ma is – Nyíregyháza mögött – a megye legdinamikusabban fejlődő településének tartja a sajátját, de a megyeszékhely és Mátészalka között fényévnnyire növekedett távolságot az 1989. esztendő után lelassult, megtorpanjt fejlődéssel magyarázza. Ezt a sikerességet már korántsem érzik olyan volumenűnek, mint amilyenhez a korábbi évtizedekben hozzászoktak, és emellett számos, korábban ismeretlen negatív tényezővel (leépítések, munkanélküliség stb.) is szembe kellett nézniük. A munkájukat veszített, a mindennapi megélhetés gondjával küzdő, a társadalom peremére került emberek pedig egészen biztosan nem érzékelnek fejlődést, hiszen nem a közösség eredményeiből, hanem a saját helyzetük alakulásából indulnak ki.*

3. ÁBRA

*A települések fejlődésének lakossági megítélése a rendszerváltástól napjainkig
(Public Judgement of the Development of the Settlements from the Change
of the System to Recent)*

Forrás: KSH 1998.

Mátészalka önkormányzati vezetői – mint a település pénzügyi és egyéb lehetőségeinek legjobb ismerői – az utóbbi tíz évet sikeresnek minősítették, bár korántsem nevezhetők mindennel elégedettnek. A legfontosabb sikernek azt tartják, hogy a romló pénzügyi feltételek ellenére sikerült fenntartani az intézményhálózat működését, és mindez nem járt a város gazdálkodási egyensúlyának megbomlásával. Ugyanakkor tudatában vannak annak is, hogy nem mindenben tudtak megfelelni a valós lehetőségeket nem ismerő lakosság sokszor túlzó, illuzórikus igényeinek. A munkájukkal szembeni elégedetlenség legfőbb okát abban látják, hogy kényszerűségből számos területen jelentősen csökkenteniük kellett a szerepvállalásukat (például az önkormányzati bérlakások fenntartása), illetve a szűkös keretek miatt képtelenek a lakosság által elvárt ütemben fejleszteni a várost. A sikeresség egyik alapja viszont éppen az volt, hogy nem vállalták túl magukat – és a város működőképessége érdekében ezen a szélsőségeket kerülő politikán az elégedetlen hangok ellenére sem kívánnak változtatni.

Nem alakult *ki egységes álláspont a helyi társadalom szervezettségének és aktivitásának megítélésében sem*, sőt kifejezetten széles skálán mozogtak a vélemények. Általánosságban azonban elmondható, hogy a válaszadók ebben a tekintetben sem voltak elégedettek. A legtöbben azt emelték ki, hogy *az emberek nagy része mára közömbössé vált a város jelenét és jövőjét illetően*. Annak ellenére is így gondolják, hogy egy-egy közös cél érdekében (köztéri szobrok felállítása stb.) meg lehet mozgatni őket, és *szép számú civil szervezet (Rotary Club, Nőegylet, Kocsis-Hauser Alapítvány, Munkaadók Szövetsége stb.)*, valamint *nyolc művészeti csoport működik a városban*. Az utóbbiakról azonban megjegyezték, hogy mivel nagyon fiatalok, ezért még nem fejthetik ki igazán széles körben a tevékenységüket, és *ma még nem tudnak kellő hatásfokkal tevékenykedni a lakosság aktivizálása érdekében*.

Sokak véleménye szerint a város sikerességének egyik fontos tényezője éppen az a *fajta lakossági szemlélet volt, amelyik sem magától, sem a városvezetéstől nem tűrte el a hosszabb távú egy helyben toporgást*. Való igaz, hogy az emberek döntő többsége a saját problémáival van elfoglalva, de azt is figyelembe kell venni, hogy napjainkban éppen emiatt a fentebb felsoroltak az átlagosnál magasabb fokú lakossági aktivitást jeleznek; és Mátészalka iskolaváros jellegéből adódóan különösen a kultúra területén érezhető valamiféle fiatalos lendület, tenni akarás.

A mátészalkai interjúalanyok mindegyike egyetértett azonban azzal, hogy a *vonalas és a humán infrastruktúra, az oktatás, a művelődési lehetőségek és a közbiztonság területén jelentősen fejlődött Mátészalka az utóbbi tíz évben*. Más kérdés, hogy ezt mennyire tartják elégségesnek a jövő szempontjából. Néhányan úgy érzik, hogy az infrastrukturális beruházások, a költséges iskolafenntartás helyett inkább munkahelyteremtésre kellett volna fordítani a rendelkezésre álló amúgy sem bőséges tőkét. A legfontosabb érv emellett az, hogy a városban igen magas a munkanélküliség, és ez egyrészt a társadalom egyre szélesebb rétegeiben általánosan tapasztalható elszegényedéshez vezet, másrészt csökkenti a helyben keletkező tőkét (helyi

adók stb.), és a tartós állástalanság egyre értéktelenebbé teszi a rendelkezésre álló munkaerőt.

Mások ugyanakkor azt hangoztatják, hogy az infrastruktúra kiépítettsége még egyetlen településnek sem ártott, és jelentősen javít a helyiek életkörülményein, ezen keresztül az általános hangulatán is. Másfelől többek között éppen a kiépített ipari park miatt települtek ide a jelenlévő külföldi cégek, tehát a beruházások mégiscsak megtérültek. Azt is figyelembe kell venni, hogy sem a szinte folyamatosan forráshiányos önkormányzat, sem a tőkeszegény helyi vállalkozók nem képesek önerőből nagyobb fejlesztésre (gyakorlatilag csak a Zeiss mondhatja ezt el magáról), a kisebb bővítések pedig nem érzékelhetők a többség számára.

Talán már nem jelent különösebb meglepetést, hogy a város és környéke viszonyának, valamint *Mátészalka környezetére gyakorolt, a sikerességet továbbadó kisugárzó hatásának megítélését sem lehet a homogén jelzővel illetni. Három fő csoportra oszthatjuk a véleményeket: az első szerint a kisugárzó hatás erős, a település viszonylag jó viszonyban van a szomszédos falvakkal, és a kisebb nehézségek ellenére létezik az együttműködés.* Ez leginkább az infrastruktúra fejlesztésében érhető tetten: a legtöbb település a kiépített mátészalkai hálózatokra kapcsolódott rá, és ez az alap jelentős mértékben segítette a saját rendszerek megvalósítását. Emellett a város kisugárzó ereje a közintézmény-hálózatból is adódik, mivel ezek az intézmények (főleg az iskolák és a kórház) sokat segítenek a térség lakosainak, és megkímélik őket a megyeszékhelyre való utazás nehézségeitől. Sajnos ez a vélemény jelenti a kisebbségi álláspontot, leginkább a mátészalkai képviselőtestület véleményét tükrözi.

A másik, *az előbbivel homlokegyenest ellentétes álláspontot hangoztató véleménycsokor szerint a város és környezetének kapcsolata – finoman szólva sem – felhőtlen; és Mátészalka csak önmagában sikeres, nem generál fejlődést maga körül, sőt a legtöbb esetben inkább hátráltatja azt.* Ezt a véleményt a városon kívül, a két érintett községben megkérdezett vezetőktől hallottuk, akik természetesen egészen más szemszögből látják a települések közötti kapcsolatrendszerrel és Mátészalka térség-szervező szerepét. Mindkét településen elismerték, hogy a város sikeressége bizonyos területeken rájuk is pozitív hatást gyakorol (infrastruktúra, közintézmények, munkalehetőségek). Mégis úgy érzik, hogy a településeken saját erőből, a nagyobb szomszéd segítsége nélkül valósították meg a beruházásokat, és azok nem a város kisugárzó erejéből származnak (Jármiban egyenesen úgy érzik: tulajdonképpen ők nevezhetők igazán sikeresnek az elmúlt tíz évben és nem a térségi központ).

Ennek megfelelően úgy látják, hogy *Mátészalka nem tud a térség igazi dinamizáló központjává válni (csak a meglévő szerepkörét és előnyeit őrzi); és nem kezdeményezi, hanem inkább akadályozza a szomszédos települések és a város összefogását.* Ennek igazolására elmondták, hogy nagyon kevés a térségi programok száma – főleg azoké, amelyeknek Mátészalka állna az élén. Emellett Ópályi több területen is pereskedett a várossal: a közös tsz felbomlása körüli földterületi vita

miatt csak 1999-ben zajlott le a földosztás (jelentősen hátráltatva a település fejlődését), és hasonló problémák merültek fel a gáz- és csatornahálózat-beruházásokkal kapcsolatban, mintegy 30 millió forintos nagyságrendben.

A vélemények szempontjából a *harmadik álláspont* kisebb-nagyobb eltolódásokkal *valahol „félúton” helyezkedik el a két szélsőség között*. Meglátásuk szerint a települések közti viszony valóban nem ideális, és bőven van mit javítani rajta – de nem tér el jelentősen az ország egyéb területein tapasztalható átlagtól, és a város erejéhez mérten segítette és segíti a környező falvak fejlődését is. Azt valamennyien elismerték, hogy a térségi szemlélet, a közös gondolkodás időnként eléggé gyenge lábakon áll. Abban a tekintetben azonban már megoszlottak a vélemények, hogy ezért ki okolható elsősorban. Az egyik álláspont szerint alapvetően Mátészalka az, aki javíthatna a jelenlegi viszonyokon, mivel ő az erősebb, és ő rendelkezik leginkább az ehhez szükséges eszközökkel. Éppen ezért a városnak kötelessége a lehető legeredményesebben összefogni a saját térségét, mert ez előfeltétele a további fejlődésnek.

Más szempontú az a megközelítés, amely szerint „mindkét fél” felelős a kialakult helyzetért, de a változások érdekében a környező településeknek is többet kellene tenniük. A legalapvetőbb gondnak az az általánosan tapasztalható jelenség bizonyul, miszerint az önkormányzatok önállóságuk védelmében idegenkednek minden közös programtól. Ehhez hozzájárul az is, hogy a kisebb önkormányzatok úgy érzik: Mátészalka térségi érdekekre hivatkozva rátelepszik a forrásokra, elszívja előlük a levegőt. A városnak bizonyos értelemben valóban előnyös a helyzete (térségi méretűre fejlesztheti saját intézményeit, illetve azokból minél többet fenntarthat), de ez rengeteg költséggel jár együtt, amit szinte kizárólag a saját költségvetéséből kénytelen fedezni. A fejlesztések tehát nem öncélúak, ezt azonban fontos lenne megértetni és elfogadtatni a többi településsel is, mivel ezekből ők szintén sokat profitálhatnak (más kérdés, hogy a hangvételen sokat kell még változtatni az eredmény érdekében).

A sikeresség esélyei a periféria helyzetben

Az előzőekben volt már szó arról, hogy Mátészalka és környékének jelenét, sikerességét és annak tényezőit tekintve igen erős a véleménykülönbség a megkérdezett interjúalanyok körében. Ám a *továbbfejlődés esélyeit firtató kérdésre egybehangzó volt a válasz: a városnak nagyon jók a dinamizálódási esélyei a következő évezredben*, és megvannak az adottságai ahhoz, hogy a jövőben még dinamikusabban fejlődhessen.

Ahhoz, hogy kialakíthassuk saját véleményünket, *sorba kell venni* azokat az *adottságokat* és ugyanakkor azokat a *gátló tényezőket* is, amelyeken mindenképpen túl kell lépni a tényleges siker érdekében. Az adottságok között első helyen kell említeni *Mátészalka földrajzi fekvését*, mert ennek révén képes lehet arra, hogy eredményesen fogja össze a térség településeit. A *kiépített vasúti és közúti hálózat*

lehetővé teszi a város és intézményei, az északkelet-alföldi viszonyokhoz képest gyorsnak mondható elérhetőségét a környező településekről. Így Mátészalka ténylegesen *eleget tud tenni közigazgatási-gazdasági és kulturális decentrum szerepének*. Mindenképpen sikerként kell elkönyvelni, hogy a város *fenn tudta tartani az ehhez szükséges intézményhálózatot*; és a térség jövőbeni fejlődését meghatározza az, hogy sikerül-e továbbra is megtartani, esetleg bővíteni a központi funkciókat. Ezt jelentősen megnehezíthetik a szűkös anyagi lehetőségek, mivel a térségszervező szerepkör megtartása sokszor eddig is csak az önkormányzati vagyoneledások árán volt lehetséges, a további értékesítések esélyei pedig egyre inkább csökkennek. Az ezekből származó plusz bevételek hiányában pedig nem képzelhető el semmilyen nagyobb fejlesztés a jelenleg stabilnak tekinthető (ugyanakkor rendkívül kihegyezett és emiatt könnyen sebezhető) gazdálkodási egyensúly komolyabb felborítása nélkül.

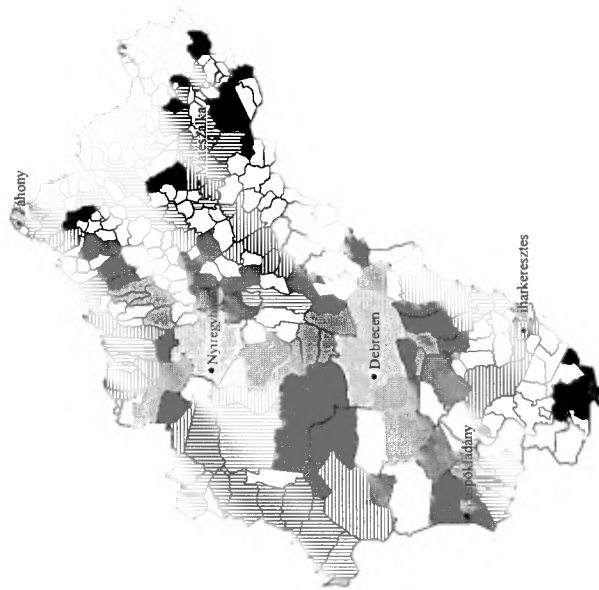
A város intézményei által biztosított szolgáltatások minél széleskörűbbé tétele (vagy legalább a jelenlegi szint fenntartása) azért különösen fontos, mert a város *fekvése nagyon előnyös a kistérségen belül, ám regionális és országos viszonylatban ezt már korántsem mondhatjuk el. Mátészalka és közvetlen környéke az Északkelet-Alföld határ menti, perifériahelyzetben lévő, halmozottan hátrányos helyzetű térségének peremén fekszik*, és emiatt számos nehézséggel kell szembenéznie. Ezek közül a legfontosabb az ország egyéb területeiről való nagyon rossz elérhetőség, illetve a közlekedési vonalak szűk átteresztőképessége. Fentebb már történt utalás arra, hogy Mátészalka jelentős vasúti csomópont, mivel öt vasútvonal fut össze a területén. Ugyanakkor viszont a kedvező összképet alaposan lerontja az, hogy a megyeszékhelytől mérhető átlagos vasúti elérhetőség a térségi centrum esetében mintegy 90–120 perces utazási időt jelent. A határ menti települések vonatkozásában még ennél is rosszabb a helyzet, mivel esetenként 180 perc fölé emelkedhet ez a mutató. Valamivel kedvezőbbé válnak az értékek, ha a legrövidebb elérhetőséget vesszük figyelembe, ám ebben a tekintetben sem nevezhető ideálisnak a jelenlegi helyzet (4–5. ábra).

További negatívumként említhető az alábbi ábrákon is élesen kirajzolódó tény, hogy az egyes vasútvonalak között fekvő nagy kiterjedésű területeken számos település fekszik teljes forgalmi árnyékban, és Mátészalka viszonylag kedvezőbb helyzete csak szigetszerű jelenség – bár éppen ezért messze kiemelkedik a távolabbi környezetéből. Jelentősen javíthatna a csöppet sem rózsás viszonyokon, ha a közúthálózat segítségével ezek a hátrányos helyzetű települések is gyorsan megközelíthetővé válnának, de sajnos jelenleg igen távol állunk ettől (6. ábra).

Mátészalka elérhetősége a megyeszékhelyről közúton ugyan 60 perc alá csökken, de a határ menti sáv településeinek esetében az utazáshoz szükséges idő még ideális esetben is 90 perc környékén mozog, és a várostól távolodva gyors ütemben nő az érték.

4. ÁBRA

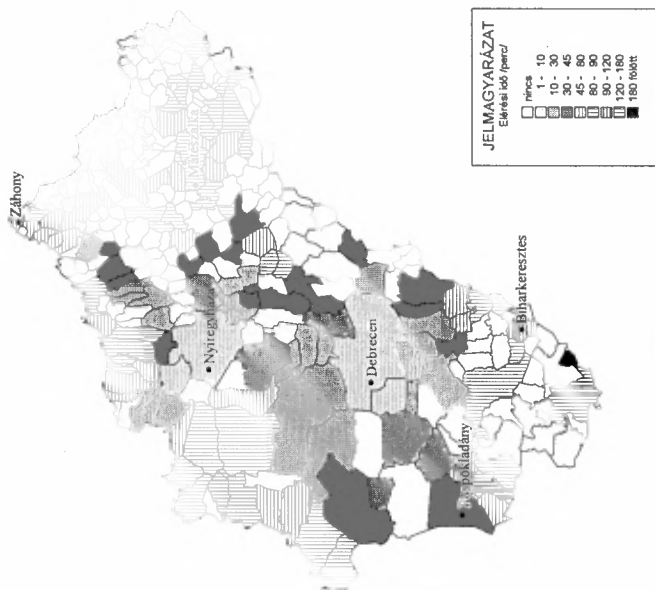
A megyeszékhelyek átlagos elérhetősége vasúton
Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében
(The Average Accessibility by Train to the County Towns
in minutes in Hajdú-Bihar and
Szabolcs-Szatmár-Bereg Counties)

Forrás: Dancs László MTA RKK ATI Debrecen Csoport 1999

5. ÁBRA

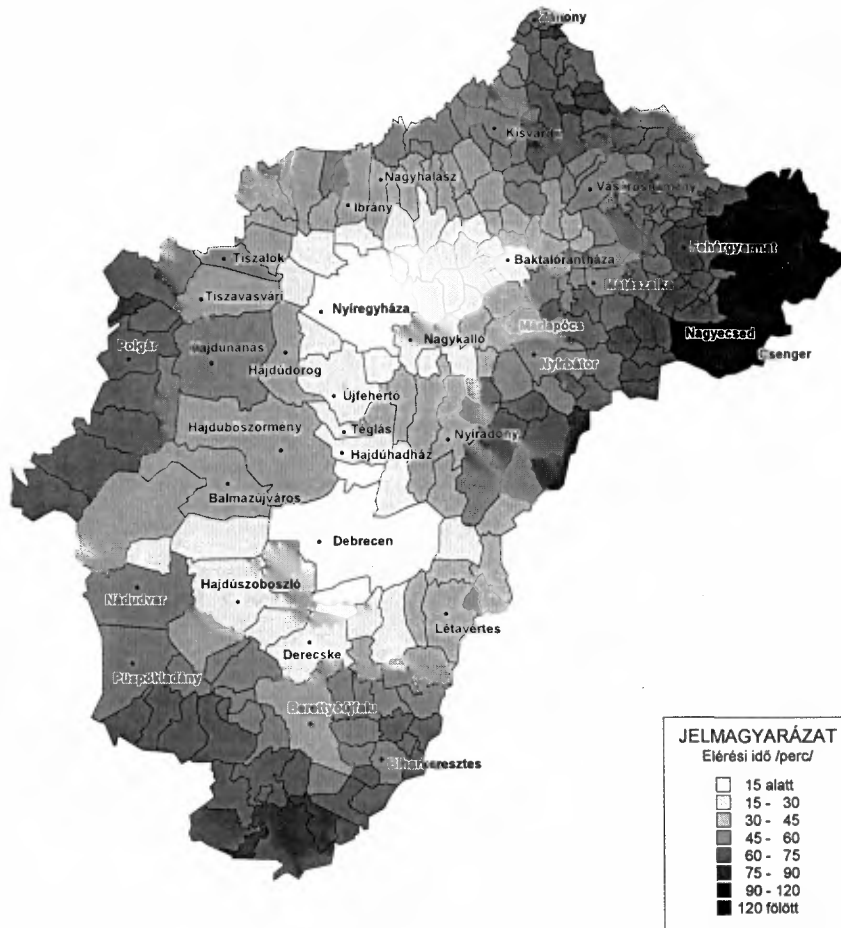
A megyeszékhelyek elérhetősége vasúton Hajdú-Bihar és
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legrövidebb elérési idő alapján
(The Quickest Accessibility by Train to the County Towns
in minutes in Hajdú-Bihar and
Szabolcs-Szatmár-Bereg Counties)

Forrás: Dancs László MTA RKK ATI Debrecen Csoport 1999.

6. ÁBRA

A megyeszékhely elérhetősége közúton a megye településeiről
Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében
(The Accessibility by Car to the County Towns in minutes
in Hajdú-Bihar and Szabolcs-Szatmár-Bereg Counties)

Forrás: Terra Studio Kft. - Dancs László MTA RKK ATI Debreceni Csoport 1999

A napjainkra kialakult helyzetnek számos oka van (az úthálózat kiépítetlensége vagy hiányossága, illetve a meglévő hálózatnak a közlekedésre esetenként alkalmatlan állapota), amelyeket csak jelentős anyagi ráfordítással lehet orvosolni, és a térség jövőbeni fejlődésére mindenképpen hatással lesz, hogy az elmaradások pótlására nem elegendő egy-két év. Tovább rontja a térségben élők helyzetét, hogy az ingázás visszaszorulásával párhuzamosan a MÁV és a Volán számos járatot megszüntetett (bár nagy eredménynek tekinthető, hogy nem szüntették meg a szárnyvonalakat).

Jelentősen javíthatna a jelenlegi kedvezőtlen viszonyokon, ha minél hamarabb megépülne az M3-as autópálya határig tartó szakasza – lehetőleg a városhoz minél közelebbi nyomvonalon. El kell kerülni azonban azt, hogy mindezt a lakosság fizesse meg a későbbi útdíjakon keresztül. Ez nem tenné kifejezetten vonzóvá az országrészt a nyugati befektetők szemében, a helyi lakosok többsége pedig nem elég gazdag ahhoz, hogy ténylegesen élvezhesse az új autópályák előnyeit. Ezért az országosan egységes használati díj helyett mindenképpen célszerű lenne egy, a helyi jövedelmekhez alkalmazkodó tarifarendszer kidolgozása, esetleg az itteni települések lakosaira vonatkozó „térségi autópálya-bérlet” bevezetése. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a majdan az M3-ashoz csatlakozó utak minősége sok esetben kritikán aluli, tehát az autópályával párhuzamosan ezeket is korszerűsíteni kell ahhoz, hogy a beruházások meghozzák a kívánt eredményt.

Mint az elérhetőségi viszonyokat szemléltető ábrák jelzik, Mátészalka vonzáskörzetében számos település fekszik ún. forgalmi árnyékban – sőt a helyzet itt és általában véve is kedvezőtlenebb, mint az ugyancsak alföldi szomszédos Hajdú-Bihar megyében. Az úthálózat korszerűsítése során messzemenően figyelembe kellene venni ezt a körülményt, törekedve arra, hogy minél több településnek javuljon a jelenleg még meglehetősen kedvezőtlen forgalmi helyzete. Mátészalka és környezete gazdaság- és településföldrajzi pozícióját jelentős mértékben javítaná, a város decentrum illetve körzetközpont szerepét erősítené, ha az M3-as autópálya megvalósulna, és a mintegy 50 települést és 100 ezer lakost magában foglaló Záhony és Térsége Vállalkozási Övezet tevékenysége révén, a Nyíregyháza–Kisvárdá–Záhony országos térszerkezeti tengely mentén húzódó, dinamikusan fejlődő és egyre szélesedő „gazdasági korridorhoz” szorosabb szálakkal kapcsolódhatna a formálódó Nyírbátor–Mátészalka–Fehérgyarmat tengely (4., 5., 6. ábra).

A rossz megközelíthetőség azonban nem pusztán a helyi lakosok életében jelent kényelmetlenségeket, hanem a térség gazdasági lehetőségeit is alapjaiban érinti. A sikeresen lezajlott privatizációk óta gyakorlatilag nem történt jelentős munkahelyteremtő beruházás, és ez nem kismértékben ennek a tényezőnek köszönhető. Mindenképpen javítani kell tehát mind a vasúthálózat, mind a közutak minőségén és forgalmi kapacitásán, mert a közelgő Uniós csatlakozás esetén jelentősen növekedni fog az egész régió szerepe (a Zeiss számára nagy lehetőséget jelent a határőrségnek a schengeni elvárásoknak megfelelő szintű speciális optikai felszerelésekkel

való ellátása), és ez a kedvezőtlen adottság jelentősen visszavetheti a termelés további felfuttatását vagy az esetleges újabb befektetők érdeklődését.

A *továbbfejlődéshez* pedig mindenképpen *elengedhetetlen a külföldi tőke részvétele a térség gazdaságában*, mert a hazai vállalkozók tőkeszegénysége gátolja a fejlesztési elképzelések megvalósítását valamennyi nemzetgazdasági ágban. Ebben a tekintetben Mátészalka jó alapokról indulhatott (a XIX. század végi, majd a Trianon utáni és a szocialista iparfejlesztések), és az 1990-es évek elején lezajlott privatizáció is nagyon sikeresen valósult meg. Az idetelepült cégek magas technológiai színvonalat képviselnek, és a helyi kötődésű ügyvezetők garanciát jelentenek arra, hogy a vállalatok továbbra is támogatni fogják a város fejlesztését (infrastruktúra, környezetvédelem, kulturális alapítványok stb.).

A minél több új befektető megszerzése mellett tehát szükség van – és lesz a jövőben is – a jó kapcsolatok ápolására a már jelenlévő cégekkel. Egyik képviselőjük szerint ebben sokat segítené az, ha a mostaninál több beleszólásuk lehetne a város irányításába. Mindenképpen *szükség lenne* egy jó cselekvési program alapjául szolgáló *városfejlesztési tervre*, és ennek kidolgozásába a lehető legnagyobb mértékben be kellene vonni a helyi gazdaság képviselőit. Ez azért lenne indokolt, mert így közeledhetnek egymáshoz a város és az ipari parkban letelepült üzemek álláspontjai, melyek néhány fontos kérdés megítélésében eltérőek. A cégek szeretnék, ha több pénzt forgatnának vissza a befizetett adókból a szerintük elégtelen ipari háttér-infrastruktúra fejlesztésére, és szeretnének beleszólni a képzési struktúra számukra minél megfelelőbb átalakításába.

Az *oktatási rendszer szerkezetének átalakítására kétségkívül szükség* van, mivel a még mindig nagyon magas (17% körüli) munkanélküliségi ráta miatt alaposan meg kell gondolni, hogy van-e értelme olyan szakmákban történő oktatásra, ahol kereslet hiányában csak a pályakezdő munkanélküliek újratermelése folyik. Tény, hogy vannak olyan képzési irányok a városban, amelyek esetében erőteljesen felborult a keresleti és a kínálati oldal kényes egyensúlya. Figyelembe kell venni azonban azt a tényt, hogy az egyes iskolák képzési irányvonalainak átalakítása rengeteg pénzbe kerül, és korántsem biztos, hogy a megfelelő eredményt hozza (szinte lehetetlen hosszú évekre előre meghatározni a biztosan keresett szakmákat, mert a képzés beindításának csak tartós és megfelelő szintű kereslet esetén van értelme). Az iskolák véleményünk szerint megtették a kellő lépéseket, mivel lehetőségeihez mérten mindegyikük próbál modern, keresett képzettséget nyújtó szakirányokat biztosítani tanulóinak számára. Ez akkor is vitathatatlan, ha ezek nem mindig esnek egybe a helyi vállalatok szűkösebb, az iskolák átalakulási képességénél gyorsabban változó igényeivel. Ebben leginkább a munkaügyi kirendeltség átképző tanfolyamai jelenthetnek segítséget, de ezek eléggé szűkös keretek között fejthetik ki hatásukat (csak a regisztrált munkanélküliek számára elérhetőek).

A munkaerő-piaci egyensúlyt azonban nem lehet pusztán a pályakezdő fiatalok megfelelőbb képzésével helyreállítani, mert ez annál sokkal összetettebb probléma. A magas munkanélküliség legnagyobbbrészt a szocialista nagyvállalatok összeomlá-

sa utáni hagyaték, de a közintézmények létszámcsökkentései és az orosz gazdasági válság következményeként bekövetkezett leépítések miatt még napjainkban is növekszik (az állástalanok létszáma Mátészalkán tartósan meghaladja az 1000 főt). A magas munkanélküliség jelenti a legnagyobb társadalmi problémát a térségben, mert szinte mindegyik családot érinti valamilyen formában, és negatív hatásai további szociális feszültségek forrásává teszik. Ahogyan a fentebb leírtak bizonyítják, a keleti országrész egészéhez hasonlóan itt sem sikerült megoldani a gondokat, pusztán tüneti kezeléstről beszélhetünk.

A hatékony megoldásokra pedig nagy szükség lenne. A tartósan munkanélküli szakképzett munkaerő értéke rohamosan csökken (megkopik a tudás és a munkafegyelem), és ezeket az embereket fenyegetik leginkább a szenvedélybetegségek és a végleges lecsúszás veszélye. Az állástalanok magas száma a lakosság által befizetett személyi jövedelemadó csekélyebb összegein keresztül csökkenti a helyben képződő forrásokat, és a segélyezés is nagyon sok pénzbe kerül. Emellett az etnikai problémák felszínre kerülése is fenyeget, hiszen a térségben élő romák mintegy 70%-a tartósan kiszorult a munkaerőpiacról, és ebben szerepe van a diszkriminációnak is.

A problémák megoldásának egyetlen igazán hatásos módja a munkahelyteremtés lenne, de ez a jelenlegi helyzetben számos akadályba ütközik. A sikeresen lezajló privatizáció óta a külföldi tőke érdeklődése nagyon mérsékelt a térség iránt, és a Zeiss fejlesztéseitől eltekintve nem történt jelentős munkahelyteremtő beruházás sem. A helyi kis- és középvállalkozások körében tapasztalható ugyan fejlődés, de a legtöbb csak egy-két emberrel képes növelni alkalmazotti létszámát, és ez a munkaerőpiacon alig érzékelhető. A jelenlegi helyzet megváltoztatásának egyik lehetséges módja a külföldi (vagy hazai) tőke figyelmének felkeltése a helyi adottságok (ipari park, nagy tömegű olcsó és szakképzett munkaerő) iránt, és a tőkebeáramlás feltételeinek további javítása. A másik lehetőség a helyi vállalkozások megerősítése, hogy minél jobb lehetőségeik legyenek a már jelenlévő cégeknek történő beszállítói tevékenységre. Az együttműködés alapjait lefektették már, de jelenleg meglehetősen nagy különbség van a cégek és a beszállítók technológiai színvonala között, és a kapcsolatok a jövőben csak ennek mérséklődése esetén bővíthetők. Mindkét esetben elsőrendű fontosságú azonban, hogy a helyben termelődő szellemi bázist, vagyis a szakképzett munkaerőt itt tartsák, a lehető legkisebbre csökkentve a szelektív elvándorlás káros hatásait.

A helyi értelmiség megtartása nem pusztán gazdasági érdek, hanem a helyi társadalom összetétele, aktivitása, cselekvőképessége szempontjából is kulcskérdés – különösen a falvak esetében. A legnagyobb cselekvőkészség ugyanis ezt a csoportot jellemzi (a megfelelő életkörülmények megléte esetén), de – a megkérdezettek véleménye alapján – jelenleg inkább a mindennapi megélhetési gondok kerültek előtérbe, ez pedig a közösségi élet iránti közömbösséget vonja maga után. Ez ellen próbálnak tenni valamit a létrejött civil szervezetek, de eredményeik ma még eléggé korlátozottak. Bizonyítja ezt az országgyűlési és az önkormányzati választásokon való csekély részvétel, vagyis a helyi politikába, a települések jövőjébe való bele-

szólás egyre mérséklődő igénye. Pedig a térség dinamikus fejlődése eddig is elképzelhetetlen volt hasonlóan dinamikus társadalom nélkül, és ez a következő évezredben sem lesz másképp. Ezért a lehető legnagyobb támogatásban kell részesíteni azokat a szervezeteket, amelyek a társadalmi közömbösség ellen kívánnak fellépni, bár az igazi megoldást az jelentené, ha létrejöhetne egy biztonságos anyagi háttérrel rendelkező, húzóerőt jelentő középosztály.

Jelen pillanatban még nincs érzékelhető feszültség az egyes társadalmi csoportok között, de vannak a jövőre nézve aggasztó tendenciák. Ilyen fenyegető veszély a társadalom polarizálódása, a jövedelmi különbségek növekedése miatti feszültségek felszínre kerülése. Sajnálatos módon a jövőben sem a gyors meggazdagodás miatt nő majd a távolság az egyes rétegek között – a térségben ugyanis még nem alakult ki szorosabb értelemben vett és irritálóan fényűző életmódot folytató gazdasági elit –, hanem a fokozatos elszegényedés miatt (az egy főre vetített helyi adó 7000 forintot tett ki 1997-ben, és már nemigen emelhető tovább). Ez nem pusztán a magas szintű munkanélküliség, hanem a cigány népesség fokozatosan növekvő aránya miatt is előre prognosztizálható. Emiatt valószínűleg néhány településen az etnikai problémák megjelenésével is számolni kell majd, bár jelen pillanatban általában harmonikusnak nevezhető az együttműködés a kisebbségi szervezetekkel; a gondok ma még csak a magasabb arányú cigány népességgel rendelkező falvakban jelentkeznek, ahol ez általában elriasztja a betelepülni szándékozókat.

A térség településeinek külső megítélése nemcsak ebből a szempontból fontos, hanem az idegenforgalom szempontjából sem nevezhető mellékesnek. Ebben az ágazatban pedig nagy lehetőségei vannak „Szatmár fővárosának”, ahogyan azt a múltat felidéző statisztikai adatok is bizonyítják. Ahhoz, hogy a rendszerváltás előtti szintet újra el tudja érni, még nagyon sok belső és külső körülménynek meg kell változnia. A legfontosabb helyi tennivaló, hogy nemcsak az itteni lakosság, hanem a külső szemlélő számára is vonzóvá kell tenni a várost és környékét. Ennek megfelelően a turisztikai igényeket kiszolgáló szállás- és vendéglátóhelyek fejlesztése mellett nagy figyelmet kell fordítani a városképre is. A város egyetlen igazán ismert műemléke a régi református templom, ezért nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk a Kocsis–Hauser Alapítvány tevékenységének, amely nagyon szép és egyedi köztéri szobrok állításával próbál egyéni, könnyen felismerhető arculatot adni a településnek.

Sokat lendíthetne Mátészalka egyébként pezsgő kulturális életén és idegenforgalmán, ha sikerülne létrehozni egy, a nyírbátori Szárnyas Sárkány Napokhoz hasonló horderejű rendezvényt, amit jelenleg nagyon hiányol a város. Az idegenforgalom fellendítésének azonban ezen kívül is megvannak a lehetőségei (a Szatmári Múzeum kocsigyűjteménye és egyéb kiállításai, a termálfürdő gyógyturisztikai jellegű fejlesztése, színházi élet stb.), így a település az eddig nem igazán ismert szatmári vidékekre irányuló turizmus központjává is válhatna. Ehhez viszont nem elegendők pusztán a belső törekvések és a jobb önmenedzselés: kell hozzá egy fizetőképes bel-, illetve külföldi kereslet. A szomszédos országok jelenlegi helyeze-

tét figyelembe véve azonban a közeljövőben nem kell kezelhetetlenül nagy tömegű látogatóra számítani, a hazai turisták számát pedig alaposan visszaveti a térség nagyon rossz elérhetősége.

A térség további fejlődésében a legfontosabb szerep mindenképpen a helyi önkormányzatoknak jut majd. Egyrészt azért, mert a fentebb felsorolt területeken meglévő, a fejlődést hátráltató gátak felszámolása és az adottságok minél jobb kihasználása nagymértékben függ a testületek tevékenységétől is. Másrészt az Európai Unióhoz való csatlakozás esetén a térség előtt hatalmas lehetőségek nyílhatnak meg, és sok függ attól, hogy az önkormányzatok mennyit tudnak majd kiaknázni ezek közül. A csatlakozás után itt, a hármas határ mentén húzódik majd az Unió keleti határa, és ebben az esetben a települések számíthatnak az elmaradott határ menti térségeknek juttatott támogatásokra, amelyek hatalmas forrást jelenthetnének a szükséges fejlesztésekre, a fejlettebb területekhez való felzárkózásra. Ezekre a forrásokra pedig mindenképpen szükség lesz, mert a térség önerőből már ma sem képes ezek előteremtésére, és a jelenlegi tendenciák megmaradása mellett a jövőben is külső támogatásra lesz utalva.

A tényleges sikerekhez azonban elengedhetetlenül szükség lesz az önkormányzatok eddigi agilitásának megőrzésére (sőt fokozására), és a térségre vonatkozó szilárd fejlesztési irányelvek kidolgozására. Ez azonban csak abban az esetben képzelhető el, ha a jelenleginél nagyságrendekkel jobb lesz az egyes települések közötti együttműködés, mert a régiók Európájában a napjainkban tapasztalhatónál sokkal fontosabb szerepe lesz a térségi fejlesztéseknek. Ezek viszont csak akkor lehetnek eredményesek, ha az esetleges múltbeli sérelmeket félretéve sokkal tágabb teret kap az együtt- illetve egymásért való gondolkodás. Nagy szerepe lesz annak is, hogy az önkormányzatok vezetői tudnak-e függetlenedni a négyéves ciklusoktól, és tudnak-e hosszabb távon is gondolkodni településeik érdekében. Nagyon fontossá válhat a jövőben a külső kapcsolatok megfelelő ápolása, a testvérvárosokkal (Munkács, Nagykároly, Zevenaar, Vittoria) való minél eredményesebb gazdasági és kulturális együttműködés. Ezt szolgálja napjainkban a jól működő diáksere-program, valamint a minden év szeptemberében megrendezett Szatmár Expo Általános Kiállítás és Vásár, de vannak még további kiaknázzható lehetőségek is e téren.

Nagy lehetőséget hordoz magában a jövőre nézve, hogy a város gazdasági erejét tovább lehet növelni a Nyírbátor–Mátészalka–Fehérgyarmat erővonal céltudatos fejlesztésével, a kapcsolatok minél szorosabbra fűzésével. Központi szerepköre miatt ebben a tekintetben Mátészalkára hárul a legnagyobb felelősség, de bizvást számítani lehet az erőfeszítések megtérülésére, amennyiben sikerül megőrizni a vezető szerepet, és az elhatározáson túl tényleges tartalommal megtölteni az együttműködést. Ez azért különösen fontos, mert az EU keleti határvidékén szükség lesz egy sikeres, stabil kapcsolatokkal rendelkező, a fentebbi városok alkotta gazdasági–kulturális gócpontra, amely meghatározhatja az egész régió fejlődését. Együttes fellépés esetén nemcsak az Uniós támogatásokra lehet nagyobb eséllyel pályázni, hanem (kihasználva a terület földrajzi fekvését) a remélhetőleg minél

hamarabb stabilizálódó és fizetőképessé váló hatalmas kelet-európai piacokra is könnyebb lenne betörni.

Ehhez viszont *elengedhetetlen a kormányzati szintű támogatás*, mert számos olyan feladat van, amit a városok együttesen sem lesznek képesek megvalósítani. Ezek között első helyen kell említeni a szomszédos országokkal való közlekedési kapcsolatok európai színvonalra történő emelését. Ennek érdekében *modernizálni kell a határ menti közutakat*, növelni kell a meglévő határátkelők kapacitását, illetve *új határátkelők építésére* is szükség lenne már a mai viszonyok között is. A kormányzat segítségére az anyagi támogatáson túlmenően a szomszédos országokkal való legmagasabb szintű egyeztetés terén van a legnagyobb szükség, mert tényleges fejlődésről csak akkor lehet majd beszélni ebben a régióban, ha sikerül azonos hullámhosszra hangolni az egyes országok határ menti területeikre vonatkozó fejlesztési elképzeléseit.

Összességében megállapíthatjuk, hogy Mátészalkának és közvetlen környezetének minden esélye megvan arra, hogy a jelenlegi kissé ellentmondásos fejlődést a jövőben egyértelmű sikerességgé változtassa. Olyan sikerességgé, amely nem csupán a jelenleg kritikus helyzetben lévő Északkelet-Magyarországhoz képest mérhető, hanem az ország egészéhez viszonyítva is számottevő lehet. Ehhez azonban jól kell sáfárkodni a meglévő adottságokkal, és ez valamennyi település vezetőinek és polgárainak együttes érdeke, ugyanakkor együttes felelőssége is. Ha sikerül felismertetni a közös érdekeket, és megegyező hullámhosszra hozni a felelős vezetők fejlesztési elképzeléseit, akkor a térség nagyon szép reményekkel indulhat neki a minden bizonnyal eredményes XXI. századnak.

A sikeres települések – városok és falvak – száma nemcsak Magyarországon, hanem Észak- és Kelet-Magyarországon is egyre növekszik. Van, ahol még szigetszerűen jelentkeznek, van, ahol fejlett régiókká, fejlődési tengelyekké formálódnak össze. Minél több város lép a sikeresek közé, annál közelebb jutunk a sikeres Magyarországhoz. Mindenfajta terület- és vidékfejlesztési politikának nagy figyelmet kell fordítania tehát a település-siker támogatására. Ebből a szempontból is tanulságos, s részben megnyugtató Mátészalkának és környezetének a példája.

Jegyzet

¹ A tanulmány az OTKA T 023004. számú kutatási program keretében készült.

Irodalom

- Baranyi B. (szerk.) (1999) *Északkelet-Magyarország és a határok. Északkelet-Alföld határ menti területeinek helyzete – a felzárkózás lehetőségei és esélyei.* Az MTA Stratégiai Kutatások Az Alföld II. kutatási program, Új környezeti, gazdasági, települési és társadalmi folyamatok az Alföldön című alprogram 2. tudományos részjelentése. Debrecen, MTA RKK ATI Debreceni Csoportja.
- Baranyi, B.–Balcsók, I.–Dancs, L.–Mező, B. (1999) *Borderland Situation and Periferality in the North-Eastern Part of the Great Hungarian Plain.* Discussion Papers, 31. Pécs, Centre for Regional Studies.
- Cservényák L. (szerk.) (1984) *Szabolcs-Szatmár.* Magyarország megyéi. Budapest, Kossuth.

- Csordás L. (1999) Területi különbségek az Északkelet-Alföld határmenti területein. *Északkelet-Magyarország és a határok. Északkelet-Alföld határ menti területeinek helyzete – a felzárkózás lehetőségei és esélyei.* – Baranyi B. (szerk.) Debrecen, MTA RKK ATI Debreceni Csoportja. 47–110. o.
- Enyedi Gy. (1995) Városverseny, várospolitikai, városmarketing. – *Tér és Társadalom.* 1–2. 1–3. o.
- Enyedi Gy. (1996) *Regionális folyamatok Magyarországon.* Budapest, Hirschler Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
- Enyedi Gy. (1997) A sikeres város. – *Tér és Társadalom.* 4. 1–7. o.
- Frisnyák S. (szerk.) (1998) *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája 2. Társadalom és gazdaság.* Nyíregyháza.
- Kasza Sándor (sorozatfőszerk.) (1998) *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kézikönyve.* (Magyarország Megyei Kézikönyvei 15. köt.). Kaposvár, Ceba Kiadó.
- Szabó M. (1975) Szabolcs-Szatmár megye és városai. *Magyarország megyéi és városai.* – Kulcsár V.–Lackó L. (szerk.) Budapest, Kossuth.

MÁTÉSZALKA, THE SUCCESSFUL CITY – IS IT A REAL SUCCESS, OR JUST A HOPING BREAKING THROUGH ATTEMPT?

BÉLA BARANYI – ISTVÁN BALCSÓK

The present study examines the causes and the factors of success. It contains the main results of the analysis of the city of Mátészalka and two settlements of its agglomeration zone (Jármi and Ópályi). The study shows the last, the present and the future developments opportunities of the city and the two settlements in the base of statistical data, writings and surveys and interviews. The remarkable success is extremely relative at present even in the case of Mátészalka. It has only a quite occasional influence on its near surroundings. We could hardly speak about a real break through or an upsurge including the whole of the local social-economic sphere.

The aim of the analysis based on the available data was the following questions: The cities and its surroundings standing a chance for development can really show the unbroken signs of development for future? Do they have the fundamental factors of successfulness? Answering these questions is especially important in our case because Mátészalka has the notes of successfulness in a more underdeveloped region than the Great Plain. Deciding if the city is successful in comparison its closer surroundings or in comparison to the whole Great Plain has great importance. In the last case it could be able to promote the renewing of the whole Szabolcs-Szatmár-Bereg county.